

ЕТИКА ТА ДЕОНТОЛОГІЯ ВЧИТЕЛЯ-ДЕФЕКТОЛОГА

Анотація. У статті висвітлено значення та особливості формування у молодих спеціалістів-дефектологів однієї із складових професійних компетентностей вчителя – етико-деонтологічної. Корекційна робота з дітьми, які мають порушення інтелектуального розвитку, потребує певних специфічних вимог до професійної обізнаності вчителя, особливих, значно глибших за розумінням, етичних і моральних ціннісних орієнтирів, особливих підходів, особливих особистісних якостей, значно ширшого спектру набутих знань, вони і є вирішальним фактором його розвитку і навчання, його професійної роботи. Розв'язання поставлених державою освітніх задач значною мірою залежить від професійної обізнаності педагога, його моральності, розвитку духовності, рівня культури формування яких розпочинається у навчальному закладі й продовжується в процесі подальшої роботи.

Ключові слова: етика, деонтологія, професійна культура, корекційний педагог, спеціальна освіта, компетентність педагога.

Lyashko Vira

Kherson State University

ETHICS AND DEONTOLOGY OF TEACHER-DEFECTOLOGIST

Summary. The importance and peculiarities of formation of young specialists in defectology of one of the components of the teacher's professional competences – ethics and deontology are covered in the article. Corrective work with children with intellectual disabilities requires special requirements for the professional competence of the teacher, special, much deeper in understanding, ethical and moral values, special approaches, special personality traits, a much wider range of acquired knowledge and knowledge. his development and training, his professional work. It is determined that professional competence is a complex integrative education that includes components that represent a set of systematic knowledge, skills, personal qualities, attitudes and beliefs, experience that determine the teacher's functional and social and psychological readiness to creatively solve problems of the educational process. The ethical-deontological competence should also consider communicative competence, tact and etiquette of the correctional teacher, evaluation of the actions and actions of the teacher and all staff of special educational institutions from ethical positions. The ethical-deontological aspect of the work of the defectologist has its specific traits, which are determined by the contingent of students, the peculiarities of the educational process, the specifics of the educational work with them, the set of methods, methods and means of work, features related to general pedagogy. Moreover, in his professional activity, the defectologist has to deal not only with the education and organization of the educational process of the student with disorders of psychophysical development, but also with diagnostic, social, medical issues, etc. The decision of the educational tasks set by the state depends to a great extent on the professionalism of the teacher-defectologist, his culture, spirituality, the morality of which begins in the educational institution and continues in the process of further work, so deontological competence plays an important role in the preparation of correctional pedagogue, the need for constant interaction between participants in the pedagogical process.

Keywords: ethics, deontology, professional culture, special education teacher, special education, competence of the educator.

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку суспільства, висуваються нові вимоги до протікання і організації освітнього процесу, постійного ускладнюються завдання, які стоять перед школою, відповідно, підвищуються вимоги до особистості корекційного педагога, його професійних якостей, рівня культури, моральних норм.

Сучасна школа потребує фахівців, які творчо реалізують нові технології навчання, володіють витримкою, самоконтролем, високою самосвідомістю, досягають високих результатів у своїй професійній діяльності контролюють власні емоції та почуття і підпорядковують їх принципам, що покладені у розуміння дефектологічної етики і деонтології.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми підготовки вчителів-дефектологів та основним аспектам їх подальшої професійної діяльності присвятили свої роботи українські учені В.І. Бондарь, С.П. Миронова, Ю.В. Пінчук,

В.М. Синьов, Є.П. Синьова, Т.В. Сак, В.В. Тарасун, Л.І. Фомічова, О.П. Хохліна, М.К. Шеремет та ін.

Питання деонтологічної компетентності фахівців висвітлені у роботах О.А. Абдулліна, М.П. Васильєвої, Є.К. Веселової, Г.А. Караханової, Є.В. Коробової, Н.В. Кузьміна, Л.В. Мордоханова, М.С. Орешкіної та ін.

Однак, попри значну кількість наукових праць, етико-деонтологічні аспекти вчителя-дефектолога представлені недостатньо і потребують подальшого розгляду.

Мета статті: розкрити зміст етико-деонтологічної компетентності корекційного педагога в умовах сучасного спеціального навчального закладу.

Виклад основного матеріалу. Сучасні вимоги до педагога нової української школи висвітлені в законі «Про загальну середню освіту»: «Педагогічним працівником повинна бути особа з високими моральними якостями, яка має відповідну педагогічну освіту, належний рівень професійної підготовки, здійснює педагогічну діяль-

ність, забезпечує результативність та якість своєї роботи, фізичний та психічний стан здоров'я якої дозволяє виконувати професійні обов'язки в навчальних закладах середньої освіти» [9].

Особливості роботи з дітьми, що мають порушення розвитку вимагають від професійної діяльності вчителя виходу за межі традиційної вчительської діяльності і включення до процесу навчання консультативно-діагностичної, психотерапевтичної, соціально-педагогічної, реабілітаційної діяльності.

Відповідно, робота потребує специфічних вимог до професійної компетентності педагога, оскільки вона є вирішальним фактором розвитку й навчання [5].

Професійна компетентність – складне інтегративне утворення, що включає широкий діапазон компонентів, які являють собою сукупність систематизованих знань, умінь і навичок, особистісних якостей, поглядів і переконань, досвіду, що визначають функціонує та соціально-психологічну готовність педагога до творчого вирішення проблем освітнього процесу [8].

Етика – одна з найдавніших теоретичних і практичних дисциплін, об'єктом вивчення якої, є мораль. Одна з основних проблем етики – обґрунтування моралі. У етиці розрізняють і деонтологію [10].

Деонтологія – розділ етичної теорії (вчення про мораль), в якому розглядаються проблеми моральних вимог і нормативів. Сукупність етичних норм, яких дотримуються працівники при виконанні своїх фахових обов'язків [7].

В етиці виділяється особливий розділ, що присвячено професійній етиці вчителя, яка висвітлює моральні норми стосунків педагогів в колективі між собою, із своїми учнями, їхніми батьками, суспільством загалом.

Поняття «етика» і «деонтологія» в рівній мірі повинні застосовуватися до будь-якої сфери професійної діяльності: юридичної, поліцейської, інженерної, педагогічної, психологічної, медичної та ін [10].

Відносно дефектології завдання етики окреслюються в обґрунтуванні вищої моралі дефектолога, психолога-дефектолога та вчителів, які виховують та навчають дітей з порушеннями інтелектуального розвитку.

У вужчому значенні під «дефектологічною етикою та деонтологією» слід розуміти сукупність етичних норм професійної діяльності вчителів, фахівців і співробітників, які зайняті в корекційних установах, слід розглядати такт і етикет дефектолога та інші питання, які оцінюють вчинки та дії вчителя і всього персоналу установ, що надають освітні послуги, з етичних позицій [10].

Термін деонтологія у педагогіці запровадив у 1994 році К.М. Левітан, на його думку, педагогічна деонтологія має розробляти правила і норми поведінки педагога, вихователя у сфері їх професійної діяльності [4].

Педагогічна деонтологія – наука про професійну поведінку педагогічного працівника, про його обов'язки, це система морально-етичних принципів і норм, необхідних педагогові для виконання професійних обов'язків [3, с. 7].

У своїх роботах М.П. Васильєва. зазначає, що педагогічна деонтологія – це розділ педагогіки

науки, яка є системою норм, принципів, вимог, яким має відповідати поведінка педагога в умовах професійної діяльності [1, с. 71].

Тобто, педагогічна деонтологія – наука про морально-етичні норми, принципи та правила поведінки педагога, професійні та юридичні обов'язки поведінки спеціалістів, деонтологія визначає обов'язковість свідомого підпорядкування особистих інтересів педагога потребам суспільства, визначає вимоги, що висуваються до діяльності вчителя.

У педагогічній літературі зазначено, що етико-деонтологічні проблеми у спеціальній педагогіці мають свої особливі риси, які визначаються особливими освітніми потребами учнів і специфічною побудовою навчально-виховної роботи з ними, особливостями її зв'язку з загальною педагогікою. У своїй роботі вчителю-дефектологу доводиться займатися не тільки організацією навчання й виховання дитини з порушеннями інтелектуального розвитку, але й вирішенням соціальних та правових питань, медичним обслуговуванням тощо. При цьому діяльність вчителя-дефектолога регламентована лише документами організаційного характеру [2].

Отже, етико-деонтологічне виховання вчителя-дефектолога повинно бути направлено на становлення в нього відповідних стійких моральних якостей та звичок, етичних переконань та схильностей, йому необхідно мати високу самосвідомість, витримку, здатність до самоконтролю, – саме тоді педагог зможе здійснювати контроль над власними емоціями й почуттями, підпорядковуючи їх принципам дефектологічної етики та деонтології [2].

Зрозуміло, що професійна діяльність вчителя-дефектолога відрізнятиметься від роботи вчителя загальноосвітньої школи, що підтверджують наукові дослідження вчених, а саме В.І. Бондаря, С.П. Миронової, В.М. Синьова, М.К. Шеремет та ін. В своїх роботах вони зазначають, що корекційна робота із школярами, які мають особливі освітні потреби, висуває особливі вимоги до професійної компетентності педагога-дефектолога, оскільки вона є вирішальним фактором розвитку й навчання.

Особливою і обов'язковою умовою професійних якостей вчителя-дефектолога також визначено комунікативну компетентність, тобто здібність до ефективного спілкування. Це можливо за умов: володіння культурою спілкування – етикетною виваженістю мовлення, високого рівня знання мови, її виразних можливостей, умінні застосовувати досвід мовленнєвої діяльності в конкретній сфері спілкування [10].

Визначено якості вчителя, що забезпечують ефективний рівень його процесу спілкування [10]:

– суттєвисті якості: здібність до емоційної дії на слухача, що дозволяє звертатися не тільки до його розуму, але і до відчуття, вміння збудити асоціації, активізувати роботу уяви та фантазії учня;

– перцептивні якості: вміння визначати психічний стан партнера за зовнішніми ознаками, спостережливість;

– здібність до емоційного перемикання і до використання палітри всіх емоційних засобів впливу;

– уміння знаходити і нестандартно використовувати мовленнєві засоби, які адекватні для вирішення конкретної навчальної мети, для досягнення конкретного комунікативного завдання [10].

Також, слід зазначити, що успіх діяльності вчителя-дефектолога багато в чому визначається проявами педагогічного таланту і здібностей, саме вони виступають передумою для розвитку педагогічної майстерності. До їхньої структури входить педагогічна ерудиція, спостережливість та увага, психолого-педагогічна зіркість організаторські здібності і педагогічний такт тощо. Всі вони формуються в процесі професійної педагогічної діяльності [10].

Тобто, у більш вузькому професійному значенні під деонтологічною компетентністю розуміють сукупність етичних норм професійної діяльності фахівців які працюють в корекційних установах, також розглядають такт і етикет корекційного педагога, оцінюють вчинки та дії педагога і всього персоналу з етичних позицій [2].

Отже, як зазначають у своїх роботах Савінова Н.В. та Берегова М.І., деонтологічна підготовка корекційного педагога обов'язково повинна бути цілеспрямованим і керованим процесом, що бере свій початок у навчальному закладі й продовжується в процесі подальшої професійної роботи. Саме він забезпечує готовність майбутнього вчителя до здійснення нормативної поведінки в різноманітних ситуаціях професійної діяльності [6].

Тобто, деонтологічна підготовка фахівців як процес має свою мету, цілі, структуру, завдання, функції, комплекс умов і передбачає оволодіння дефектологом знаннями та вміннями діяти відповідально та будувати відносини в системі «людина–людина» на основі етичних норм, принципів і вимог, нормативну поведінку в різних ситуаціях професійної діяльності, а також сформованість рефлексивної позиції щодо особистої поведінки, яка забезпечує вироблення деонтологічної компетентності [1].

Особливість дефектологічної деонтології, перш за все, проявляється в системі відносин «вчитель-учень». Саме стосунки вчителя-дефектолога та учня є головною складовою частиною проблеми педагогічної етики взагалі і дефектологічної деонтології зокрема. Це можна пояснити специфікою діяльності вчителя-дефектолога, якому довіряється здоров'я, навчання і виховання дитини, розкриваються перед ним всі переживання [2].

Ще більше проблем етико-деонтологічного та, інколи, правового характеру виникає в системі відносин «школа-сім'я-вчитель-учень-суспільство», які у професійному плані доводиться вирішувати саме вчителю-дефектологу.

При вирішенні зазначених проблем можуть виникнути конфліктні ситуації. Оцінка об'єктивної інформації про конфліктну ситуацію, з нормативних та етико-деонтологічних позицій дозволяє знайти ефективний і дієвий інструмент для улагодження конфлікту. Майстерність дефектолога – це творчий процес, мистецтво умілого поєднання чуйного відношення до учня, розвинутого анатомо-фізіологічного мислення з високою особистісною, професійною культурою. Анатомо-фізіологічне мислення дефектолога – це вміння встановити особистий контакт з учнем [2].

Для успішної організації навчально-виховного процесу дітей з інтелектуальними порушеннями вчитель-дефектолог у новій українській школі повинен мати повне уявлення про хворобу учня та особливості її проявів у різних випадках, але і про загальні особливості учня. Поведінка вчителя, його навчально-виховна тактика завжди повинні будуватися залежно від характеру учня, важкості захворювання, рівня його можливостей та виховання. Для кожного учня слід виробити індивідуальний підхід та індивідуальні заходи.

На сучасному етапі розвитку українського суспільства, при можливості використання різних педагогічних систем в освіті осіб з особливими з інтелектуальними порушеннями, важливим аспектом є готовність майбутнього фахівця, сучасного дефектолога до експериментальної та дослідницької роботи, до інноваційної діяльності із дотриманням усіх етико-деонтологічних і моральних засад професійної діяльності.

Висновки. Отже, формування правил і норм поведінки учителя у сфері професійної діяльності, професійної культури майбутніх учителів-дефектологів – це процес формування деонтологічної компетентності, формування особистісно значущих якостей, необхідних для здійснення нормативної професійної поведінки в педагогічній діяльності, процес обов'язково цілеспрямований і керований.

Вирішення поставлених перед вчителем педагогічних завдань значною мірою залежить від його професіоналізму, культури, духовності, моральності, тому деонтологічна компетентність відіграє неocenенну роль у підготовці дефектолога, зумовлена необхідністю постійної взаємодії між учасниками педагогічного процесу, значимістю його роботи.

У межах етико-деонтологічної компетенції також слід розглядати комунікативну компетентність, такт і етикет дефектолога, оцінювання вчинків та дій педагога і всього персоналу спеціальних навчально-виховних установ з етичних позицій.

Список літератури:

1. Васильєва М.П. Деонтологічний компонент підготовки сучасного педагога в умовах вищого начального закладу. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*. Дніпропетровськ, 2011. № 2. С. 168–177.
2. Колишкін О.В. Педагогічна деонтологія вчителя-дефектолога. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми, 2014. № 4. С. 429–437.
3. Кусий Ю.О. Педагогічна деонтологія. *Директор школи*. 1998. № 29. С. 7–12.
4. Левитан К.М. Педагогическая деонтология. Екатеринбург, 1999. 269 с.
5. Миронова С.П. Підготовка вчителів до корекційної роботи в системі освіти дітей з вадами інтелекту : Монографія. Кам'янець-Подільський, 2007. 304 с.
6. Савінова Н.В., Берегова М.І. Деонтологічна компетентність корекційного педагога в умовах інклюзивного навчання. *Молодий вчений*. 2015. № 2(17). С. 99–101.
7. Словник української мови: в 11 т. / за ред. І.К. Білодіда. Київ, 1970-1980. Т. 11. 678 с.

8. Томіч Л.М. Професійна компетентність логопедів як умова здійснення науково-обґрунтованої логопедичної роботи. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2011. № 14(225). Ч. II. С. 46–51.
9. URL: https://kodeksy.com.ua/pro_zagal_nu_serednyu_osvitu.htm
10. Особливості роботи педагогів-дефектологів з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку. URL: https://vuzlit.ru/455146/pedagogichna_deontologiya_vchitelya_defektologa

References:

1. Vasylyeva, M.P. (2011). Deontologichnyy komponent pidhotovky suchasnoho pedahoha v umovakh vyshchoho nachal'noho zakladu [Deontological component of modern teacher training in higher education]. *Visnyk Dnipropetrovs'koho universytetu imeni Al'freda Nobelya*. Dnipropetrovs'k, no 2, pp. 168–177. (in Ukrainian)
2. Kolyshkin, O.V. (2014). Pedahohichna deontologiya vchytelya-defektologa [Pedagogical deontology of teacher-defectologist] *Pedahohichni nauky: teoriya, istoriya, innovatsiyi tekhnolohiyi*. Sumy, no 4, pp. 429–437. (in Ukrainian)
3. Kusyy, Yu.O. (1998). Pedahohichna deontologiya [Pedagogical deontology]. *Dyrektor shkoly*, no. 29, pp. 7–12. (in Ukrainian)
4. Levytan, K.M. (1999). *Pedahohycheskaya deontologiya* [Pedagogical deontology]. Ekaterynburh, 269 p. (in Russian)
5. Myronova, S.P. (2007). *Pidhotovka vchyteliv do korektsiyanoi roboty v systemi osvity ditey z vadamy intelektu: Monohrafiya* [Preparing teachers for correctional work in the education system of children with intellectual disabilities]. Kamyanets-Podilsky, 304 p. (in Ukrainian)
6. Savinova, N.V., & Berehova, M.I. (2015). Deontologichna kompetentnist' korektsiynoho pedahoha v umovakh inklyuzyvnoho navchannya. [Deontological competence of correctional teacher in inclusive education.]. *Molodyy vchenyy*, no 2(17), pp. 99–101. (in Ukrainian)
7. *Slovnnyk ukrayins'koyi movy: v 11 t. (1970-1980)*. [Dictionary of the Ukrainian language] / za red. I.K. Bilodida. Kyiv, T. 11, 678 p. (in Ukrainian)
8. Tomich, L.M. (2011). Profesiyna kompetentnist' lohopediv yak umova zdiysnennya naukovo-obgruntovanoi lohopedychnoi roboty [The professional competence of speech therapists as a condition for the implementation of scientifically sound speech therapy]. *Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka*, no. 14(225). Ch. II, pp. 46–51. (in Ukrainian)
9. URL: https://kodeksy.com.ua/pro_zagal_nu_serednyu_osvitu.htm
10. Osoblyvosti roboty pedahohiv-defektolohiv z dit'my z porushennyamy psykhofizychnoho. URL: https://vuzlit.ru/455146/pedagogichna_deontologiya_vchitelya_defektologa